

ЖИТТЄТВОРЧІ РИСИ ОСОБИСТОСТІ

Актуальність дослідження проблеми життєтворчості особистості забезпечується зацікавленістю будь-якого суспільства в активній перетворювальній діяльності його членів, які здатні визнати творчість як центральну цінність власного життя. Соціальне замовлення на таку життєву позицію особистості, здатної до життєтворення, підсилюється особливостями нашого часу – нечуваним розмахом соціальних змін у країні, кризою усталеної системи цінностей, зростанням технократичних тенденцій, що є одним з наслідків переходу від економічного до інформаційного типу суспільства. У цьому зв'язку життєво важливими постають завдання вивчення суб'єктів нового мислення, завдання дослідження і практичного засвоєння умов, здатних забезпечити перетворення локальної, часткової людини на людину цілісну – життєтворчу особистість.

Метою цієї статті є висвітлення провідних підходів до проблеми життєтворчих параметрів особистості, визначення напрямів їх психологічного вимірювання.

Як засвідчують результати теоретичного аналізу, проблема особистісних параметрів життєтворчості певною мірою співвідноситься з категоріями визначених раніше у психології проблем адаптованої (В.Натаров, А.Реан, М.Семилеткіна та ін.), духовно зрілої, розвиненої (І.Бех), творчої, або креативної (В.Дружинін, В.Дунчев, В.Козленко, Є.Солдатова та ін.), зрілої, акмеологічної (Н.Битянова, І.Семенов, С.Степанов та ін.), самоактуалізованої (А.Маслоу,

К.Роджерс та ін.) особистості, активність якої спрямовується на розв'язання життєвих завдань. Так, серед рис, що характеризують розвинену особистість, спроможну взяти на себе відповідальність за власні дії, Н.Битянова виділяє здатність:

- задовольняти власні потреби без заподіяння шкоди іншим людям;

- досягати значного успіху в діяльності (діяльність розглядається як об'єкт самовираження);

- демонструвати енергію й життєстійкість у повсякденному житті;

- відкритість до професійних змін і нового досвіду [2].

І.Бех вважає адекватним індикатором розвиненої особистості сформовану систему духовних цінностей, якими вона володіє як власними якостями, що, у підсумку підвищує рівень її цілісності [1:199-200].

Серед особистісних проявів творчої особистості, що найчастіше відзначаються дослідниками, називають: спостережливість, уміння бачити внутрішню сутність речей, незалежність, складний та багатий внутрішній світ (Ф.Баррон, 1968, 1980); почуття гумору, підвищена увага до власного “Я”, толерантність до невизначеності (Е.Торранс, 1963); нонконформізм, незалежність суджень, еkleктичність, цікавість (Ж.Годфруа, 1992); самовпевненість, адекватна самооцінка, гармонійність, цільність особистості, схильність до ризику (С.Тейлор, J.Ваккон, 1963), комунікативність (М.Бурно, 2000), відношення до іншої людини як до самоцінності, до істоти, яка втілює в

собі нескінченні потенції людського роду; здатність до децентрації, самовіддачі та любові як способу реалізації цього відношення; творчий, цілеутворюючий характер життєдіяльності, потреби у позитивній свободі; здатність до вільного волевиявлення; віра у здійснення обраного; внутрішня відповідальність перед собою та іншими, минулим та майбутнім поколіннями; прагнення до набуття загального змісту власного життя (Б.Братусь).

Психологи гуманістичного напрямку (А.Маслоу, Р.Мей, К.Роджерс) визначають такі характеристики творчої особистості: внутрішня система цінностей і критеріїв; самостійність і безпосередність; багатство й "відкритість" світу внутрішніх переживань; актуальна потреба в оновленні оточуючого світу та самовдосконаленні.

У контексті проблеми соціально-психологічної адаптації означені погляди гуманістичної психології мають такий вигляд: креативна, самоактуалізована особистість – це насамперед особистість високоадаптивна, для якої характерними є позитивна, цілісна спрямованість як на сприйняття внутрішнього, так і зовнішнього світу. Як зазначає Н.Клюєва, за даними аналізу процесу особистісного зростання Р.Бернса й К.Роджерса провідними напрямками реалізації лінії «особистість-внутрішній світ» є:

- прийняття себе та віра в себе, довіра до власної природи;

- відкритість внутрішньому досвіду переживань, звільнення від захистів, конгруентність; розуміння себе, адекватне уявлення про себе, реалістична та гнучка «Я-концепція»,

наближення «Я-реального» та «Я-ідеального»;

- внутрішній локус оцінювання – відповідальність за себе та незалежність від зовнішніх оцінок;

- інтегрованість внутрішнього світу, єдність, цілісність;

- гнучкість, динамічність, здатність до змін, здатність «бути в процесі».

Серед напрямів реалізації лінії "особистість-зовнішній світ" автори відзначають:

- диференційоване й точне сприйняття дійсності та інших людей, емпатійність;

- природна, вільна, гнучка реалістична поведінка;

- прийняття й повага до інших, конструктивність і соціалізованість;

- творча адаптивність, здатність розв'язувати життєві проблеми [3:15-16].

На думку учених (І. Мартинюк, Н. Соболева, 1996), активізація креативних здібностей людини відносно її власного життя призводить до докорінної трансформації особистості, посилення її духовного начала. Зокрема, це виявляється в прогресі її ментальних можливостей, загостренні інтуїції, проникливості й спостережливості, зростанні почуття впевненості в собі й своїй волі, в ефекті розширення свідомості й життєвого простору в психологічному смислі" [4:280].

За С.Степановим, здібності, що стосуються життєтворчості, передбачають здатність людини орієнтуватись в життєвих ситуаціях, реалістично оцінювати їх, робити вибір, який забезпечує успіх; обирати найбільш досконалі способи вирішення тих чи інших життєвих завдань; уміння "прораховувати" наслідки рішень та дій у ситуаціях підвищеного ризику; будувати свої стосунки з іншими людьми; виводити себе зі стану психічного напруження,

стресу й т. ін. [5].

Ми отримали континуум показників, які потребують подальшого аналізу й упорядкування. Вочевидь, найзагальнішими підставами для систематизації означених властивостей є виділення психологічних особливостей особистісних і поведінкових проявів життєтворчої активності. Представимо їх у вигляді таблиці (див. табл. 1).

Як засвідчує таблиця, поведінкові прояви реалізуються як система вмінь,

навичок, розвинених способів розв'язання життєвих ситуацій, що є зовнішнім проявом інтеріоризованих уявлень про себе, закріплених на рівні функціонування психічних процесів і Я-концепції.

За даними здійсненого нами теоретичного аналізу, існують підстави вважати такі прояви відображенням особливостей актуального стану внутрішніх психічних структур.

Таблиця 1

Особистісні показники життєтворчої активності

Рівні	Особистісні прояви	Поведінкові прояви
Адаптаційний	творча адаптивність; прийняття себе та віра в себе, довіра до власної природи; звільнення від захистів; внутрішній локус оцінювання – відповідальність за себе та незалежність від зовнішніх оцінок	здатність до змін, здатність «бути у процесі», розв'язувати життєві проблеми; орієнтуватись у життєвих ситуаціях, їх реалістично оцінювати, робити вибір, який забезпечує успіх; обирати найбільш досконалі способи вирішення тих чи інших життєвих завдань; уміння «прораховувати» наслідки рішень та дій у ситуаціях підвищеного ризику; будувати свої стосунки з іншими людьми; виводити себе зі стану психічного напруження, стресу
Рефлексивний	адекватна самооцінка, розуміння себе, адекватне уявлення про себе; реалістична і гнучка «Я-концепція», наближення «Я-реального» та «Я-ідеального»; прагнення до набуття змісту власного життя	підвищена увага до власного «Я», вміння бачити внутрішню сутність речей

Життєтворчий	<p>гармонійність, внутрішня система цінностей і критеріїв;</p> <p>багатство і “відкритість” світу внутрішніх переживань; актуальна потреба в оновленні оточуючого світу та самовдосконаленні;</p> <p>конгруентність; інтегрованість внутрішнього світу, єдність, цілісність</p>	<p>незалежність, самостійність і безпосередність; спостережливність, толерантність до невизначеності, неконформізм і незалежність суджень, еклектичність, цікавість, самовпевненість, схильність до ризику, гнучкість, динамічність, диференційоване і точне сприйняття дійсності та інших людей, емпатійність; комунікативність; природна, вільна, гнучка реалістична поведінка; почуття гумору, прийняття і повага до інших, конструктивність і соціалізованість; творчий характер життєдіяльності, відношення до іншої людини як до самоцінності</p>
--------------	---	---

Як впливає з розробленої нами мета-моделі розвитку життєтворчої активності особистості [6:302], у цьому процесі можуть бути виділені дві взаємопов'язані паралельні лінії динаміки: зміни, що відбуваються у внутрішніх структурах на рівні психологічних механізмів, і відповідні до них зміни життєвих проявів особистості. Характерними рисами першої згаданої лінії є динаміка сукупних проявів внутрішнього світу людини, реалізована на рівні змін у підсистемах Я-концепції, пов'язана з підвищенням усвідомлюваності власних ідентифікацій і подальшим рухом від Я-реального до Я-потенційного.

Цей процес супроводжується змінами в системі цінностей, потребнісно-мотиваційної сфери особистості. На лінії поведінкових проявів це виражається у формі підвищення адаптаційних можливостей, зміні стратегій адаптації, відношень до себе та світу, виявленню активності в напрямку самовираження, самореалізації та самоактуалізації.

Отже, за даними теоретичного аналізу, визначальні особистісні риси

життєтворчості співвіднесені характеристикам адаптованої, творчої (або креативної), розвиненої, зрілої, акмеологічної, самоактуалізованої особистості, активність якої спрямовується на розв'язання життєвих завдань. У контексті побудови засобів діагностування процесів життєтворчості встановлено, що пріоритетним напрямом психологічного дослідження ефективності впливу інтегративних психотехнологій на розвиток життєтворчої активності в цілому може вважатись орієнтація на комплексну динаміку як особистісних, так і поведінкових проявів. При цьому першому рівню динаміки відповідають прояви, що характеризують ступінь соціально-психологічної адаптації особистості; другому - прояви, що дозволяють засвідчити розвиток її рефлексивних можливостей; третьому - прояви самореалізації й самоактуалізації. Показники внутрішньої динаміки, як впливає з моделі, найбільш репрезентативно можуть бути визначені на підставі фіксації змін у системі уявлень особистості про себе, реалізованих на рівні Я-концепції особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бех І.Д.* Виховання особистості: У 2кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: Навч.-метод. видання. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. *Битянова Н.Р.* Проблема саморозвиття личности в психологии: Аналитический обзор. – М., 1998. – 48 с.
3. *Клюева Н.В.* Технология работы психолога с учителем. – М.:ТЦ «Сфера», 2000. – 192 с.
4. Мистецтво життєтворчості особистості: Наук.-метод. посібник: У 2 ч. / Ред. рада: В.М. Доній, Г.М. Несен, Л.В.Сохань, І.Г.Єрмаков та ін. – К., 1997. – Ч.1: Теорія і технологія життєтворчості. – 392 с.
5. *Степанов С.Ю.* Рефлексивная практика творческого развития человека и организаций. – М., 2000.
6. *Ямницький В.* Психологія життєтворчої активності особистості: Монографія. – Одеса: СВД Черкасов М.П., Рівне: РДГУ, 2004. – 360 с.

Подано до редакції 15.05.06

РЕЗЮМЕ

В статье систематизированы и обобщены результаты теоретического анализа проблемы жизнетворческих характеристик личности.

SUMMARY

The article systematizes and generalizes some results of theoretical analysis of the issue on personal life-creation features.